

1.02 Pregledni znanstveni prispevek

UDK 930(436-89=163.6)

Prejeto: 30. 3. 2009

Peter Vodopivec

dr., univ. profesor in znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: peter.vodopivec@inz.si

O knjigi Josipa Šumana in sodelavcev Die Slovenen (1881)

IZVLEČEK

Zanimanje za zlasti nemško pisana zgodovinopisna besedila, nastala v 19. stoletju, je bilo že v času po drugi svetovni vojni skromno, v zadnjem času pa je še upadlo. Pri tem so bila med v 19. stoletju objavljenimi zgodovinopisnimi publikacijami, ki so obravnavala slovensko zgodovino, nesporno dela, ki so imela ne le dokumentaren, temveč tudi strokovno-informativen pomen in so še danes zanimivo ogledalo tedanjega zgodovinskega obzorja. Eno takšnih del je knjiga Josipa Šumana in sodelavcev *Die Slovenen*, ki je leta 1881 izšla v zbirki *Narodi Avstro-Ogrske* češko-dunajskega založnika Karla Prochaska. Članek predstavlja zbirko *Narodi Avstro-Ogrske* in Šumanovo knjigo ter kritične odzive nanjo.

KLJUČNE BESEDE

zgodovina zgodovinopisja, slovenski jezik, zgodovina, književnost, narodi Avstro-Ogrske

ABSTRACT

ON THE BOOK BY JOSIP ŠUMAN AND CO-WORKERS *DIE SLOVENEN* (1881)

Interest in particularly in German language written historical texts from the 19th century was already in the time after World War II unpretentious, and it has decreased in recent time. Among in the 19th century issued historical publications dealing with Slovene history were undoubtedly works that not only carried documentary but as well professional-informative significance and are still an interesting mirror of the then historical horizon. One such work is the book by Josip Šuman and co-workers *Die Slovenen*, which was published in 1881 in the series *Nations of Austria-Hungary* by the Czech-Viennese publisher Karl Prochaska. The article presents the series *Nations of Austria-Hungary*, Šuman's book, and critical responses to it.

KEY WORDS

History of historiography, Slovene language, history, literature, nations of Austria-Hungary

Olga Janša Zorn se je po odhodu z Oddelka za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani (1980) posvetila raziskovanju kranjskega deželnega zgodovinarstva v 19. stoletju in je leta 1988 obrnila doktorsko disertacijo o Historičnem društvu za Kranjsko, ki je osem let pozneje izšla v knjižni obliki.¹ V disertaciji in razpravah o posameznih avtorjih in njihovih publikacijah je prepričljivo razkrila, da so bile sodbe o deželnem, zvečine v nemškem jeziku pisanem zgodovinarstvu, ki so jih po drugi svetovni vojni zastopali ugledni raziskovalci slovenske zgodovine, v marsičem prestroge in preveč "podcenjujoče",² strokovna in izdajateljska dejavnost Historičnega društva za Kranjsko in njegovih članov pa pomembnejša in bolj pestra, kot so bili pripravljeni priznati njihovi kritiki stoletje pozneje. Slovensko zgodovinarstvo je po mnenju Janša Zornove v 19. stoletju v okvirih deželnih zgodovinskih društev opravljene in na straneh njihovih glasil objavljene raziskave preveč spregledovalo in premalo upoštevalo, marsikaj, kar je bilo napisano in izdano, pa je – ne glede na pomen, ki ga je imelo ob izidu ali pozornost, ki jo je tedaj vzbudilo – utonilo v pozabo.³

Olga Janša Zorn se je v svojem raziskovanju zgodovinarstva v 19. stoletju v glavnem omejila na Kranjsko in v kranjskem Historičnem društvu delujoče zgodovinarje, podobne raziskave pa bi bilo nedvomno treba opraviti tudi za druge s Slovenci poseljene pokrajine in ne le za 19., temveč tudi za 20. stoletje. Toda če je bilo zanimanje za v 19. stoletju objavljena, zlasti nemško pisana zgodovinarstva besedila že v obdobju po drugi svetovni vojni precej skromno, je v zadnjih desetletjih še opazno upadlo. Z zgodovino zgodovinarstva na Slovenskem se danes bolj poglobljeno in načrtno ukvarjajo le redki raziskovalci, spregledanega in izgubljenega iz spomina pa je razmeroma veliko – včasih se celo zdi, da vedno več. V 19. stoletju v notranjeavstrijskih oz. slovenskih deželah nastalim zgodovinarstvom besedilom je neredko res primanjkovalo strokovne širine, kritičnosti in natančnosti, zaradi česar so iz današnje perspektive bolj kot v vsebinskem pogledu zanimiva zaradi gradiva, ki so ga uporabljala, in zaradi virov, ki so jih povzemala, a hkrati so med njimi tudi dela, ki so imela v času objave nesporen pomen in so danes zanimivo ogledalo tedanjega zgodovinskega obzorja in gledanja na zgodovino.⁴

Takšno delo je tudi knjiga Josipa Šumana in sodelavcev *Die Slovenen*, na katero želi opozoriti ta zapis. Knjiga je izšla kot prvi del desetega zvezka zbirke *Narodi Avstro-Ogrske* (*Die Völker Oesterreich-Ungarns*), ki jo je v začetku osemdesetih let 19. stoletja pod naslovom "etnografski in kulturnozgodovinski opisi" (*Ethnographische und kulturhistorische Schilderungen*) začel izdajati znani češko-dunajski založnik Karl Prochaska. "Posebna značilnost avstro-ogrske monarhije je, da se na njenem ozemlju srečujejo skrajne meje evropskega vzhoda in zahoda ter prevladujoča evropska ljudstva: Germani, Slovani in Romani", so v uvodni besedi v zbirki objavljenih zvezkih pojasnjevali založnik in njegovi uredniki. "Geografija, zoologija, botanika in mineralogija Avstro-Ogrske so prikazane v številnih znanstvenih obravnavah," so ugotavljali. "Narodopisje in kulturna zgodovina njenih narodov pa sta skoraj neobdelana", saj se "tudi najnovejša in najboljše zgodovinska dela o Avstro-Ogrski posvečajo samo zgodovini cesarstva in države in le mimogrede osvetljujejo narodnost", čeprav je ta "duhovni temelj zgodovinskega dogajanja in velikih dejanj, ki so jih izvršili njeni narodi..."⁵ Zbirka založbe Karla Prochaskine naj bi bila poskus razširitve obzorja v tej smeri in na osnovi povezovanja narodopisja in kulturne zgodovine zasnovana predstavitev vseh narodov Avstro-Ogrske, ki naj bi v duhu sprave in z zornega kota vseh njenih delov v uravnoteženo zasnovanih knjigah prikazala celovito podobo "njene razvoja, napredovanja in stanja".⁶ Založba je natančno določila vsebinsko zasnovu in obseg posameznih knjig, ki so ju morali upoštevati avtorji, celotna zbirka pa je obsegala dvanajst zvezkov. Trije so bili posvečeni Nemcem v Avstriji, na Češkem, Moravskem, v Šleziji, na Ogrskem in v Transilvaniji, eden Tirolcem in prebivalcem Vorarlberga, eden Madžarom, eden Romunom na Ogrskem, v Transilvaniji ter Bukovini, eden Judom na Ogrskem, štirje pa Slovanom: osmi zvezek zbirke je tako predstavil "Čeho-Slovane", deveti Poljake in Rutene, deseti v dveh delih Slovence in Hrvate, enajsti pa naj bi obravnaval južne Slovence v Dalmaciji, na "južnem Ogrskem" in Bosni in Hercegovini.⁷ Poseben zvezek je bil namenjen še Ciganom na Ogrskem in v Transilvaniji. Po prvotnem načrtu naj bi vsi zvezki izšli do srede leta 1882, vendar se je izhajanje zavleklo vse do leta 1884 oz. 1885, ko je bil

¹ Janša Zorn, *Historično društvo za Kranjsko*.

² Prav tam, str. 276. Gl. tudi: Janša Zorn, *Gospodarska in socialna zgodovina*, str. 301.

³ Prav tam.

⁴ V tej luči se zdi danes prestroga v začetku šestdesetih let preteklega stoletja v učbeniku *Struktura in tehnika zgodovinske vede* zapisana ocena Boga Grafenauerja, ki je t. i. predznanstveno zgodovinarstvo (do leta 1870) v slovenskih deželah precej posplošujoče označil za "diletantsko". Gl. Grafenauer, *Struktura in tehnika*, str. 223. Sicer pa je to, da "kaže" lokalno in deželno zgodovinarstvo na Slovenskem v

19. stoletju "znake velikega diletantizma", menil že Milko Kos (*Pregled slovenske historiografije*, str. 8–21, cit. po: Kos, *Srednjeveška zgodovina Slovencev*, str. 12–13).

⁵ Šuman, *Die Slovenen*, Prospect (brez paginacije).

⁶ Prav tam.

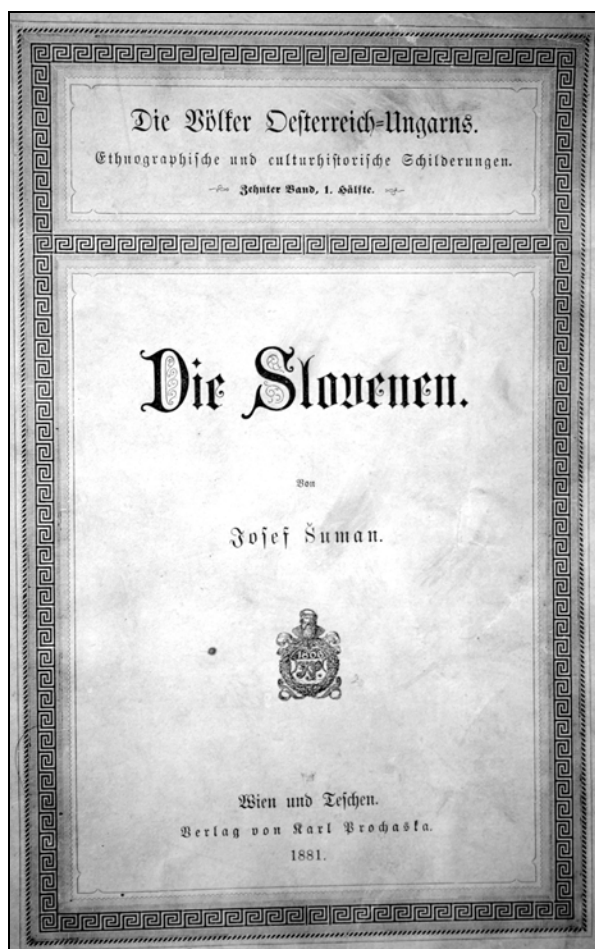
⁷ Knjiga je leta 1884 izšla pod nekoliko spremenjenim naslovom: *Die Serben im südlichen Ungarn, in Dalmatien, in Bosnien und Herzegovina*, napisal pa jo je – kot prvotno predvideno – Theodor Stefanović Vilovski, urednik književnega časopisa *Srbska zora* na Dunaju.

z izidom zadnje knjige program zbirke uresničen.⁸

Med avtorji v zbirki izdanih knjig je bilo kar sedem srednješolskih profesorjev. Trije so bili pisatelji, pri čemer bil eden med njimi tudi politik, drugi časnikar, tretji pa zgodovinar in pedagog. Eden med avtorji je bil književni kritik in urednik in le eden univerzitetni profesor.⁹ Zbirka je bila torej povsem očitno namenjena širokemu krogu bralcev in naj bi bila po prvotni zamisli, ki jo je založnik, ko jo je začel uresničevati, zaradi previsokih stroškov opustil, tudi ilustrirana,¹⁰ njeni zvezki pa naj bi bili napisani strnjeno in strokovno ter vsak

zase zaključena celota. Svojevrstna izjema v tem pogledu je bil deseti zvezek, ki je bil razdeljen v dva dela – v dve med seboj ločeni knjigi. Avtorja obeh sta bila Slovence: prva knjiga, ki jo je napisal Josip Šuman s sodelavci, je predstavljala Slovence, druga knjiga, ki jo je pripravil Josip Stare, pa je obravnavala Hrvate.¹¹ Na Hrvaškem živeči in delujoči Josip Stare je bil v času njenega izida že uveljavljen zgodovinar, slovenskim bralcem znan ne le kot zavzet popisovalec hrvaškega kulturnega dogajanja in pripovednik, temveč tudi kot pisec poljudne in priljubljene Občne zgodovine, ki je od leta 1874 izhajala pri Mohorjevi družbi. Stare s svojo knjigo o Hrvatih sicer ni bil zadovoljen in mu je bilo – kot je tik pred njenim izidom pisal Franu Levcu – žal, da "je delo prevzel". "Rad bi bil vsaj tradicionalno literaturo spravil v posebni oddelek, ali nisem imel potrebnih knjig, a tukajšna knjižnica (tedaj je bil gimnazijski ravnatelj v Bjelovaru) jih tudi – nima," se je pritoževal.¹² Pred smrtjo (1907) je knjigo o Hrvatih za Mohorjevo družbo pripravljala tudi v slovenščini, vendar dela ni dokončal.¹³

Medtem ko je bil avtor knjige o Hrvatih zgodovinar, pa je bil pisec in urednik knjige o Slovencih jezikoslovec – slavist. Leta 1836 v Zgornji Ročici pri Sv. Ani v Slovenskih goricah rojeni Josip Šuman je po končani gimnaziji v Mariboru najprej študiral klasično jezikoslovje in germanistiko v Gradcu, nato pa je nadaljeval s študijem obeh smeri in slavistike na Dunaju, kjer je nanj močno vplival Fran Miklošič. Po končanem študiju (1859) je bil gimnazijski suplent, učitelj in profesor v Mariboru, leta 1872 pa je moral zaradi nasprotovanja mariborskih Nemcev, ki so mu zamerili aktivno delovanje v slovenski čitalnici in slovenski politiki ter njegovo zavzemanje za nižjo gimnazijo s slovenskim učnim jezikom, zapustiti Maribor.¹⁴ Po več pritožbah, med drugim na cesarja, je bil prestavljen na elitno akademsko gimnazijo na Dunaju, kjer je poučeval naslednjih dvanajst let – vse do leta 1884, ko je bil imenovan za

Naslovnica Šumanove knjige *Die Slovenen*.

⁸ Knjige niso izhajale po v prvotnem načrtu zabeleženem vrstnem redu, saj je na njihov izid očitno vplivala predvsem dinamika priprave rokopisov. Zadnje je tako z zaporedno št. 2 izšlo delo Josefa Bendla: *Die Deutschen in Böhmen, Mähren und Schlesien* in sicer v dveh delih; prvi je izšel leta 1884 in drugi leta 1885. To je bila tudi edina knjiga v zbirki, ki jo je napisal drug avtor, kot je bil prvotno predviden.

⁹ Profesor na univerzi v Krakovu je bil Josef Szujski, avtor 9. zvezka zbirke o Poljaki in Rutenih, ki je izšel leta 1882.

¹⁰ *Slovenski narod*, št. 284, 14. decembra 1881, Listek – *Die Völker Oesterreich-Ungarns, Ethnographische und Culturhistorische Schilderungen*, Die Slovenen von Josef Šuman.

¹¹ Stare, Josef: *Die Kroaten im Königreiche Kroatien und Slavonien*.

¹² Bernik, *Pisma Frana Levca*, str. 228. Gl. tudi: Slovenski biografski leksikon, 10, str. 450.

¹³ *Slovan*, 5/1907, str. 222.

¹⁴ Josip Šuman je bil soustanovitelj, tajnik in v letih 1866–67 predsednik slovenske čitalnice v Mariboru, bil je med soustanovitelji Slovenske Matice in leta 1863 pobudnik in organizator proslave tisočletnice prihoda Cirila in Metoda med Slovence, dvakrat pa je na slovenski listi (neuspešno) kandidiral za poslanca v deželni zbor. Leta 1870 se je na taboru v Kapeli zavzel za uveljavitev slovenščine v srednji šoli in skupaj z Janezom Majcigerjem, Jankom Pajkom in Francem Žagarjem na vlado na Dunaju naslovil spomenico za ustanovitev nižje gimnazije s slovenskim učnim jezikom v Mariboru. Trije podpisniki spomenice – vsi gimnazijski profesorji, med njimi pa tudi Šuman so bili zato prestavljeni na novo delovno mesto zunaj spodnje Štajerske. Gl. Šedivý, *Profesorji klasične gimnazije v Mariboru*, str. 102–118. Slovenski biografski leksikon, 11., str. 724.

Josip Šuman (1836–1908). (dLib)

gimnazijskega ravnatelja v Ljubljani. Od leta 1890 je bil deželni šolski nadzornik na Kranjskem, po upokojitvi pa se je pod vplivom zeta Ivana Sušteršiča še enkrat poskusil v politiki, ko je leta 1901 (neuspešno) kandidiral na listi katoliške narodne stranke za državnozborskega poslanca.¹⁵ Drugače pa se v Ljubljani ni aktivneje vključeval v javno in kulturno življenje. Večino strokovnih publikacij in člankov je napisal in objavil v času bivanja v Mariboru in na Dunaju, pri čemer se je v strokovnem pogledu – kot Miklošičev učenec – posvečal predvsem jezikoslovju. Njegovo najboljše delo je bila Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni, ki je leta 1881 izšla pri Slovenski matici, sodeloval pa je še pri pisanju knjige o Slovenskem Štajerju (1868) ter pisal o Slovanih in slovanstvu. Knjigo o Slovencih za zbirko Narodi Avstro-Ogrske je pripravil v času bivanja in poučevanja na Dunaju. Sam je napisal poglavja o slovanski oz. "slovenski" pra-

domovini, naselitvi in pokristjanjenju, o razvoju in rabi slovenskega jezika ter o umetnosti in znanosti, hkrati pa je k sodelovanju pritegnil profesorja mariborske realke Franza Faschinga, ki je v knjigo prispeval poglavje o "zgodovini s Slovenci poseljenih dežel", profesorja na ptujski gimnaziji in narodopisca Franca Hubada, ki je popisal slovenske šege in običaje, in bibliotekarja univerzitetne knjižnice na Dunaju dr. Franca Simoniča, ki je bil pisec poglavja o slovenski književnosti.¹⁶

Slovensko časopisje je o izidu knjige *Die Slovenen* zvečine poročalo z nezadržano hvalo in navdušenjem. "Večkrat smo uže v 'Novicah' povdarjali potrebo knjige, ki bi Nemcem, ki nas poznajo skoro večidel iz lažnjivih judovskih listov, prikazala odkritosrčno naše stanje, naše razmere in našo literaturo," so 14. decembra 1881 pisale *Novice*. "Tej želji na lep način ustreza prekrasna knjiga: 'Die Slovenen', katero je sestavil naš neutrudljivi pisatelj gosp. Profesor Šuman... Mi to knjigo toplo priporočamo vsakemu Slovincu, kakor tudi vsem drugim, ki se hočejo seznaniti z našimi razmerami..."¹⁷ Podobnega mnenja je bil tudi pisec poročila v Slovenskem gospodarju dr. Jožef Pajek, ki je pod naslovom *Izvrstna knjiga o Slovencih* nemški pisana ugotavljal, da ni že dolgo bral "nobene knjige s toliko zadovoljstva, ko Slovence g. prof. J. Šumana".¹⁸ V Slovenskem narodu je na zbirko in njen zvezek o Slovencih opozoril Maks Pleteršnik. "Od vseh strani je bila radostno pozdravljena misel založnika Prohaske izdati delo, ki naj bi temeljito in nepristransko popisalo narodopisno razmerje in kulturni razvitek vseh pod habsburškim žezlom združenih narodov," je pisal. Pleteršnik je sicer "natančno pre-sojo" zbirke "prepuščal strokovnjakom", toda zvezek o Slovencih je "živo priporočal" in pri poglavjih, ki jih je napisal Šuman, posebej omenjal, da so "spisana vestno in pregledno", "različna mnenja učenjakov" o nekaterih vprašanjih kot npr. "naselitvi Slovencev", "staroslovenščini" in "staro bolgarščini" pa razložena "kratko in jasno".¹⁹ Da bi morali "Slovenci takšno knjigo oskrbeti že leta 1848", saj bi si tako "prihranili mnogo nepotrebnega boja z zaslepljenimi sovražniki", je menil tudi Simon Rutar v Ljub-

¹⁵ Šuman pri tem tudi v času bivanja v Ljubljani ni spadal med katoliške konservativce. V svojem mariborskem obdobju je bil sploh precej svobodomiselnih nazorov, na kar ne kažejo le njegovi prijateljski stiki s štajerskimi mladostniki, temveč tudi to, da je, čeprav leta 1871 med ustanovitlji Katoliškega tiskovnega društva, skupaj z Jankom Pajkom in Antonom Tomšičem iz društva izstopil, ko so se med odborniki zaostriili odnosi zaradi papeževih protestov proti italijanski zasedbi Rima. V društvu so po tem prevladali duhovniki, Slovenski gospodar pa je postal glasilo katoliškega tabora. Gl. Šedivý, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru, str. 104.

¹⁶ O Francu Hubadu in Francu Simoniču, Slovenski biografski leksikon, 1., str. 355–356, in Slovenski biografski leksikon, 10., str. 313. Franz Fasching pa je bil od leta 1870, ko je prišel v Maribor iz Celovca, profesor nemškega jezika, zemljepisa, zgodovine in stenografije na mariborski realki. Za podatek se najlepše zahvaljujem Urški Zupan, bibliotekarki na domoznanskem oddelku Univerzitetne knjižnice v Mariboru in Igorju Zemljiču, bibliotekarju Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani.

¹⁷ *Novice, gospodarske, obrtniške in narodne*, list 50, 14. decembra 1881, str. 402.

¹⁸ *Slovenski gospodar*, 12. januarja 1882, str. 10–11.

¹⁹ Gl. op. 10. Da je avtor članka Maks Pleteršnik, opozarja Marko Kranjec v Slovenskem biografskem leksikonu, 11., str. 724.

ljanskem zvonu, ki je Slovencem posvečeni zvezek Narodov Avstro-Ogrske z zgodovinskega vidika edini ocenil bolj podrobno, stvarno in kritično.²⁰ Knjigo je z "radostnim srcem" pozdravljal v upanju, da bo "še marsikaterega sovražnika Slovencem izporkorila in sčasoma boljše nazore o naših težnjah razširila", vendar isti sapi ugotavljal, da "naše veselje ni popolno", saj ima knjiga "občutne nedostatnosti", zaradi katerih ne "podaje ... popolne slike o našem narodu".²¹

Po Rutarjevem mnenju naj bi bila ena največjih pomanjkljivosti knjige, da "ne podaje načrta zgodovine Slovencev, nego samo dežel, po katerih stanujejo Slovenci". Posebej kritičen je bil do Faschingovega pregleda "zgodovine slovenskih dežel", ki naj bi pritrdil trditvam "stare 'Presse', da je šele Bleiweis 'ustvaril slovenski narod', Slovenci pa so 'narod brez preteklosti, kakor tudi najbrž brez bodočnosti'. V knjigi naj bi namreč ne bilo 'nikjer (jasno) povedano', da so se Slovenci 'kedaj čutili in vedli kakor jeden narod', da so stanovali v deželah, ki so bile nekdanje politično združene" in so bile tudi tedaj, ko so se politične vezi, ki so jih povezoval, pretrgale, tesno povezane med seboj. V tej luči je avtorjem zameril, da niso omenili "staroslavne vojvodine Koroške", ki je "slovenske dežele" še vse do zadnjega četrtega 11. stoletja povezovala v "samo jedno administrativno celoto",²² hkrati pa opozorili na združitev "vseh slovenskih in le slovenskih dežel (česar nekateri že deloma ponemčenih) v jedno politično celoto" pod "notranjeavstrijsko vlado" v Gradcu v času od 16. do 18. stoletja. Slovenci pač, kot je menil Rutar, kljub "razkovanosti" v razne dežele od konca 18. stoletja, niso postali "poseben narod" šele leta 1848 in tudi njihovo ime "Slovenija" tedaj ni bilo novo, saj so "povsodi, kjer so se naselili, imenovali svojo zemljo Slovenijo (Sclavinia)", kar bi morali avtorji knjige prav tako jasno razložiti in povedati.²³

Rutarjeva ocena Šumanove knjige se je zdela uredniku Ljubljanskega zvona Franu Levcu "izvrstna",²⁴ toda v resnici je bila kar preveč stroga, v kritikah nacionalno vznesenih opozorilih na domnevno prezrt slovenski zorni kot pa tudi zgodovinsko nekritična. Šuman in njegovi sodelavci dela o Slovencih sicer res niso utemeljili v premišljenem narodnozgodovinskem "načrtu", nesporno pa so ga zasnovali s slovenskega stališča in z vidika slovenske narodne celote. Že Šuman je tako v uvodnem pri-

spevku *Die Wohnsitze der Slovenen* razmeroma natančno opredelil ozemlje, ki so ga Slovenci naseljevali ob koncu 19. stoletja. Na severu naj bi to segalo do približne črte v smeri od Beljaka do Radgone, na jugu – v Istri in Trstu – do Jadranskega morja, na zahodu (na Goriškem in jugozahodnem Koroškem) pa vse do avstrijsko italijanske meje oz. na področju videmske prefektore celo preko nje. Slovenci naj bi na vzhodu živeli še na Ogrskem (v županijah Vas, Veszprem in Zala), medtem ko naj bi na črti od Jadranskega morja do reke Mure mejili na Hrvačo, pri čemer pa naj bi, kot je po Miklošiču menil Šuman, slovensko govorili tudi na Hrvaškem živeli kajkavci. Vseh Slovencev, (vendar brez "hrvaških Slovencev") je bilo v osemdesetih letih 19. stoletja po Šumanovih navedbah 1.300.000, večina med njimi so bili katoliki, na Ogrskem pa je živelo tudi 15.000 slovenskih protestantov. Pri tem naj bi bili Slovenci v avstrijski monarhiji pomemben dejavnik, na eni strani kot "mejni sosedje" proti Italiji, na drugi pa kot vmesni člen med nemškim in "drugim" južnoslovanskim prebivalstvom, s katerim so bili "jezikovno in po izvoru v najbližjem sorodstvu".²⁵

Šuman se je na Miklošiča skliceval tudi v poglavjih o Starosti in pra-bivališču Slovencev ter njihovi naselitvi v "današnji domovini", hkrati pa se je pri pisanju obeh obširno oprl še na Šafařika. Kar zadeva "starost" in "pra-bivališče" Slovanov naj bi po Šumanu obstajali dve različni gledanji. Nekateri zgodovinarji so – kot je pisal – trdili, da so bili Slovani priseljeno ljudstvo, ki je šele v 5. stoletju po Kristusu skupaj s Huni, Obri in drugimi "azijskimi barbari" prodrlo v Evropo, drugi pa so ugotavljali, da so po jeziku in izvoru pripadali "evropski skupini" Indoevropcev in so se v Evropi naselili istočasno z "evropskimi sorodniki". Šuman je bil prepričan, da "postaja" ta teza z razmahom "jezikoslovnih znanosti" iz dneva v dan bolj verjetna in je posebno pozornost namenil Šafařikovemu stališču, da so Slovani že v "najstarejšem času" prebivali na obsežnem ozemlju od Jadrana do Vzhodnega morja ter od Odre do izvirov Dnjestra in Dona, pri čemer naj bi bili Slovani tudi baltiški in jadranski Veneti.²⁶

²⁵ Šuman, *Die Slovenen*, str. 1–3. Po mnenju Simona Rutarja pa je bil Šumanov oris slovenskega narodnega ozemlja vseeno premalo natančen in je menil, da bi se moral Šuman opreti na Kozlerja in Czörniga in natančneje "opisati ... narodnostne meje", ki jih poskušajo slovenski nasprotniki "vsak dan ... skrčiti". Rutar, gl. op. 20, str. 113.

²⁶ Šuman, *Die Slovenen*, str. 4–13. Po Rutarjevem mnenju so bila Šumanova opozorila na Šafařikovo tezo o slovanskem izvoru jadranskih Venetov povsem odveč in neprimerna. "Zdi se nam, da bi se moralo v tem oddelku marsikaj o Šafařikovi hipotezi izpustiti," je pisal. "Sličnost imen baltiških in jadranskih Venetov ne more nikakor dokazati njih sorodnosti ... drugače bi morali tudi egipčanski Mameluccos sorodni biti brazilskim XVI. stoletja in genfskim l. 1526." Rutar, gl. op. 20.

²⁰ Simon Rutar, *Die Slovenen*, *Ljubljanski zvon* II/1882, str. 53.

²¹ Prav tam, str. 54.

²² Tu je mislil na Veliko Karantanijo.

²³ Rutar, (gl. op. 20), str. 54–56, 113–114.

²⁴ "Kritika o Šumanovi knjigi je tako izvrstna, da si boljše ne morem želeti", je 18. januarja 1882 pisal Rutarju. "Kdor jo je bral, vsak jo je hvalil". Gl. Bernik, *Pisma Frana Levca*, str. 56.

Toda o tem, kakšen naj bi bil delež Slovanov med prebivalci "današnjih" slovenskih dežel v času rimskega gospostva, naj bi ne bilo znanega nič gotovega, zelo verjetno naj bi bilo le, da so se "Slovenci" v Panonijo in Norik naselili šele po odhodu Langobardov v 6. stoletju skupaj z Obri in sicer z vzhoda, z območij okoli Črnega morja in spodnje Donave. Šuman je v tej zvezi opozarjal na Miklošičevo tezo o jezikovnem sorodstvu Slovencev z romunskimi ("dačanskimi") in bolgarskimi Slovani, hkrati pa tudi na tesne slovenske sorodstvene vezi s Hrvati in Srbi. V isti sapi je ugotavljal, da so Slovenci prvotno poselili precej obširnejše ozemlje, kot so ga naseljevali ob koncu 19. stoletja, saj naj bi izvorna ločnica "med slovanstvom in nemštvom" potekala od izvira Drave do reke Salzach ter ob Salzach in Innu vse do Donave. V zadnjem delu poglavja o "slovenski" naselitvi se je ustavil še pri Samovi "zvezi", ki naj bi združila češke in moravske Slované ter "karantanske Slovence" v prvi neodvisni slovanski državi, ki "jo pozna zgodovina". Ob koncu pa je omenil neodvisno Karantanijo, ki naj bi nastala po razpadu Samove zveze in ohranila samostojnost do leta 748, ko je prišla pod "bavarsko oz. frankovsko nadoblast".²⁷

Šuman je v knjigo po krajšem poglavju o "kulturnih razmerah med poganskimi Slovenci" prispeval tudi obsežno poglavje o "pokristjanjevanju Slovencev". V njem je sicer uvodoma povedal, da se je krščanstvo med "slovensko" govoreče prebivalstvo širilo iz dveh smeri: na eni strani prek Ogleja in s posredovanjem "italijanske duhovščine" in na drugi prek Salzburga in z misijonskim delom "nemških duhovnikov", vendar Ogleju ni posvetil večje pozornosti, razmeroma podrobno pa je orisal začetke frankovsko-bavarske in salzburske misijonske dejavnosti ter zlasti delovanje Cirila in Metoda.²⁸ Kot je pisal, se je krščanstvo v Karantaniji širilo vzporedno s krepitvijo in širjenjem bavarske oz. frankovske oblasti, pri čemer s popolno frankovsko podreditvijo Slovanov (788) za misijonsko dejavnost "zahodnih duhovnikov" med karantanskimi "Slovenci" ni bilo več ovir. Omenil je pomembnejše salzburske škofe oz. nadškofe, njihove stike s karantanskimi knezi, najstarejša karantanska cerkvena središča in prve škofe na slovenskih tleh, obenem pa opozoril na brižinske spomenike, njihov nastanek in jezikovno-zgodovinski pomen. Toda vse to je bil le nekakšen uvod k osrednji temi poglavja o pokristjanjevanju – prikazu delovanja Cirila in Metoda v Veliko-Moravski in Spodnji Panoniji. Šuman je namreč nesorazmerno obširno popisal poreklo in

predzgodovino prihoda "solunskih bratov" na Veliko Moravsko in v Spodnjo Panonijo, njuno zavze-manje za uveljavitev slovanskega bogoslužja na Moravskem in v "neodvisni slovanski kneževini" kneza Koclja, njuno misijonsko dejavnost in iskanje podpore v Rimu, po Metodovi vrnitvi na Moravsko in v Spodnjo Panonijo pa tudi njegova cerkveno organizacijska prizadevanja in spore z "nemškimi duhovniki". Posebej se je zadržal pri vprašanju o jeziku, ki sta ga v bogoslužje uvajala Ciril in Metod in po predstavitvi Šafaříkove "starobolgarske" in Miklošičeve "staroslovenske hipoteze", pritrdil mnenju zadnjega, da je bil jezik Cirila in Metoda in njunega bogoslužja "staroslovenski". Ob koncu poglavja o "pokristjanjevanju" je dodal še kratek prikaz nastanka in značilnosti glagolice in cirilice ter spisek "staroslovenskih spisov", prevodov in bogoslužnih knjig.²⁹

"Osnutek" zgodovine s Slovenci poseljenih dežel, ki ga je za čas od "Samovega epohalnega nastopa" do začetka 19. stoletja napisal Franz Fasching, se je, kot je kritično opozoril Simon Rutar, res zvečine omejeval na oris njihovega političnega razvoja, Slovincem pa je posvetil nekoliko več pozornosti le v začetku, pri opisu zgodnje koroške zgodovine, in na koncu, v povzetku, ko je opozarjal na napredujoče zmanjševanje "slovanskega rodu" in krčenje njegovega prvotnega ozemlja od razkroja Samove države dalje. Po Faschingu se je z vključitvijo Karantanije v frankovsko državo začel proces ponemčevanja: uprava je postopoma prehajala "v nemške roke" in "slovenski poglavarji so odstopali prostor nemškemu grofom". Vseeno naj bi se na Koroškem ohranila "eine eminente slovenische Antiquität" – obred ustoličevanja koroških vojvod. Fasching je obred slikovito opisal in poročal, da so se mu sprva "uklonili" tudi Habsburžani, saj je bil še leta 1414 po "starodavnem slovanskem običaju" ustoličen vojvoda Ernst Železni, pozneje pa naj bi ga nameraval obnoviti "Slovincem posebej naklonjeni" in slovenščine večji cesar Maksimilijan, vendar svoje namere zaradi vojn ni uspel uresničiti.³⁰ Slovenski "rod",³¹ ki so ga razkrajali nemški koloni, plemiško-podložniško razmerje ter škofje in samostani, ki so širili katoliški nauk v nemškem jeziku, bi v toku časa doživel usodo Srbov, če se ne bi razvoj s Habsburžani in dvigom njihove monarhije med "velike sile" obrnil v novo smer. Z notranjo konsolidacijo in ureditvijo habsburške države, ki naj bi potekala od utrditve habsburške državne samostojnosti in razglasitve avstrijskega cesarstva v začetku 19. stoletja, naj bi bila sprva "rahllo plameneča" ideja narodne enakopravnosti v skladu z "zahtevami pra-

²⁷ Šuman, *Die Slovenen*, str. 14–27.

²⁸ To je zmotilo tudi S. Rutarja, ki je kritično ugotavljal, da se v knjigi "čuje le malo o prizadevanji oglejskih patriarhov za izpreobrnjenje Slovencev", čeprav so "ti pokristjanili večino Slovencev in so v tem celo na Koroškem tekmovali s saligradskimi višjimi pastirji..." Rutar, gl. op. 20, str. 115.

²⁹ Šuman, *Die Slovenen*, str. 36–66.

³⁰ Prav tam, str. 69–70.

³¹ Fasching je uporabljal izraza "Volksstamm oz. Stamm".

Simon Rutar (1851–1903). (dLib)

vičnosti" in narodnimi odnosi v monarhiji "povzdignjena v državno načelo", pri čemer pa naj bi bilo njeno v "soglasju z zgodovinsko avtonomijo dežel in potrebno državno enotnostjo" uveljavljeno uresničevanje še vedno predmet "notranje ustavnih vprašanj". Na načelo enakopravnosti naj bi po – Faschingovih besedah – svoja upanja opiral tudi "sodobni ostanek slovenskega naroda", ki je dotlej izgubljal življenjski prostor na vse straneh: na severu zaradi ponemčevanja, na zahodu (s strani italijanskih držav in Benetk) in vzhodu (v panonski nižini) zaradi asimilacijskih pritiskov in na Hrvaškem zaradi doseljevanja "hrvaško-srbskega prebivalstva".³²

Faschingov prikaz zgodovine s Slovenci poseljenih dežel od zgodnjega srednjega veka do 19. stoletja je bil torej, kar zadeva slovensko zgodovino, res skromen, toda Slovincem ne nenaklonjen, vsebinsko pa sta ga dopolnjevali poglavji o slovenskem jeziku in njegovi zgodovini ter slovenski literaturi, ki sta ju napisala Josip Šuman in Franc Simonič. Šuman se je po uvodni, po Miklošiču povzeti ugotovitvi, da je slovenščina med živimi slovanskimi jeziki najbližje "staroslovenščini" in opozoril na njene značilnosti, razmeroma obširno razpisal o njeni razširjenosti in rabi. Tako je najprej omenil, da povezuje Slovence na Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Primorskem od Trubarja dalje skupen

knjižni jezik, ki ga z njimi ne delijo le ogrski Slovenci, k Slovincem pa je vse do "jezikovne meje", potekajoče od Virovitice mimo Belovarja do Kapele in Lupoglave, prišel tudi hrvaške kajkavce, ki so imeli – kot je pisal – od leta 1836 skupen knjižni jezik s "pravimi Hrvati". Bralcem je nadalje sporočal, da je bila slovenščina že v 9. stoletju zapisana v glagolici, cirilici in latinici, "pisni spomeniki" v slovenskem jeziku in latinici pa so segali tudi v 10., 14., 15. in 16. stoletje. Sicer pa je latinski črkopis slovenščini – kot je opozarjal – leta 1584 prilagodil Adam Bohorič, leta 1844 pa ga je s prevzemom gajice priredil in posodobil Janez Bleiweis. Slovenski jezik naj bi pri tem v 13. stoletju govorili še po vsej Koroški, kar naj bi dokazovala pesnitev pesnika Ulricha von Lichtensteina, ki ga je leta 1255 deželni knez ob prihodu v deželo pozdravil z besedami: "Buge was primi gralva Venus", kot Slovenci pa naj bi se "odkriti in brez zadržkov" opredeljevali tudi nekateri najuglednejši Kranjci "svojega časa", med njimi diplomat Sigmund Herberstein, ki mu je "bila slovenščina v veliko pomoč" pri poslanstvu v Rusiji, "prvi kranjski zgodovinar" Schönleben, "znani pisec Slave vojvodine Kranjske" Valvasor, škof Hren in Carbonarius (Oglar), zdravnik ruskega carja Petra Velikega.³³ Konec 17. in v 18. stoletju, zlasti za Jožefa II, naj bi se nato ne le na Koroškem in Štajerskem, temveč tudi na Kranjskem okrepilo ponemčevanje, toda slovenska literatura je že po smrti Jožefa II. znova oživela, za kar je imel posebne zasluge "nepozabni baron Sigismund Zois", ki je v svojem "narodnem salonu" zbral najplemenitejše može, pesnike in pisatelje "slovenskega naroda", in jih spodbujal k ustvarjanju. V 19. stoletju so si nato drug za drugim sledili: čas francoske vlade, ki je slovenščini na Kranjskem in v zahodnih "področjih" priznala več pravic, kot jih je imela dotlej, Metternichovo obdobje, ko je ponemčevanje zopet doživljalo poln "razcvet", leto 1848, ki je narode zdramilo iz spanja in prebudilo v novo življenje ter Bachov režim, ki je slovenščino sicer zatiral, vendar je ni mogel "izbrisati". V šestdesetih letih pa se je v Avstriji začelo ustavno življenje in z njim "teoretično" oznanjanje načela narodne enakopravnosti, ki mu bo "zdaj", kot "je upati", sledila tudi njegova "praktična uresničitev".³⁴

Šuman je nadalje popisal dolgotrajna prizadevanja za uveljavitev slovenščine v šolstvu, v uradih in javnosti. V tej zvezi je najprej opozoril na vlogo

³² Šuman, *Die Slovenen*, str. 77–78. Tako kot Šuman je očitno tudi Fasching sprejel Miklošičevo stališče, da so hrvaški kajkavci Slovenci.

³³ Gregor Oglar/Voglar- Carbonarius je bil rojen leta 1651 v Naklem na Gorenjskem, medicino pa je študiral na Dunaju, v Bologni, Padovi in Rimu. Sprva je služboval na Koroškem in Štajerskem, okoli leta 1690 pa je odšel na priporočilo cesarja Leopolda I v Moskvo, kjer je postal osebni zdravnik carja Petra Velikega. Carja je med drugim spremljal na več potovanjih, v domovino pa se je vrnil šele leta 1715, dve leti pred smrtjo. Zupanič Slavec, Gregor Voglar.

³⁴ Šuman, *Die Slovenen*, str. 106–111.

slovenščine v stanovskih protestantskih šolah na Kranjskem in v času protireformacije v jezuitskem kolegiju v Ljubljani, hkrati pa omenil zasluge grofa Edlinga za razvoj "slovenskega šolstva" za Marije Terezije in slovenska predavanja "kranjskega slovenskega kmeta" Antona Janše o čebelarstvu v dunajskih Augartnu in Belvederu. Kako živahno je bilo "narodno življenje" ob koncu 18. stoletja, naj bi razkrivale predstave v ljubljanskem gledališču, kjer naj bi "diletanti iz višjih stanov" v "polni hiši in ob velikem veselju občinstva" uprizarjali slovenska gledališka dela. Slovenske napeve naj bi bilo podobno slišati pri italijanskih operah, Linhart pa je – kot je spomnil Šuman – prav tedaj napisal svojega Matička. Pod vplivom takšnega ozračja naj bi leta 1810 pod Primčevim vodstvom ustanovili tudi "societas slovenica" v Gradcu in dve leti pozneje slovensko stolico na graškem liceju. Na Kranjskem in "v zahodnih (slovenskih) področjih" naj bi v začetku 19. stoletja nemščino v normalnih šolah povsem nadomestili s slovenščino Francozi, ki naj bi jo v srednjih šolah uvedli tudi kot učni predmet. Toda po njihovem odhodu je v šolstvu zopet zavladala nemščina, slovenski naj bi bili le stolici na ljubljanskem in graškem liceju. Šuman se je tako v zadnjem delu prikaza položaja slovenščine v šolstvu obširneje ustavil predvsem pri razmerah po letu 1848. Te je zopet orisal precej podrobno in kritično, hkrati pa je prikazal težnje po ustanovitvi slovenske univerze v Ljubljani leta 1848 in uveljavitvi slovenskih predavanj na graški univerzi v začetku petdesetih let 19. stoletja. "Prizadevanje za slovenske šole temelji v samoohranitvenem nagonu in ga ni mogoče tolmčiti kot narodno sovraštvo", je ugotavljal. "Da o zadnjem ne more biti govora, pa kaže že način poučevanja nemščine v srednjih šolah". Sicer pa naj bi bilo načelo enakopravnosti še "na trhljih nogah" tudi kar zadeva rabo slovenščine v uradih. Ta naj bi, kot je pisal Šuman, nikoli povsem prenehala, toda v stiku s preprostim ljudstvom naj bi brez prevajalca še vedno največ uradovali nižji uradniki, ki marsikje sami slabo obvladujejo slovenščino, v pisnem uradovanju pa naj bi sploh prevladovali nemščina in ob "italijanski meji" italijanščina. Slovenci bodo morali torej tudi v tem pogledu še počakati na uveljavitev enakopravnosti v prihodnosti.³⁵

Najobširnejše besedilo v knjigi je bilo Simoničevo poglavje o slovenski literaturi, ki so mu ne le Rutar, temveč tudi kasnejši kritiki precej prepričljivo očitali "preobilnost" in nepreglednost.³⁶ Simo-

ničev prispevek je bil res napisan neselektivno in preobremenjeno z imeni in podatki, toda avtor je poskušal njegovo periodizacijo utemeljiti v razvoju slovenske literature od reformacije dalje, ki ga je razdelil v tri obdobja: od "Trubarja do Pohlina", od "Pohlina do Bleiweisa in začetka izhajanja Novic" ter "od leta 1843 do sodobnosti". Pri tem je pri vseh obdobjih navedel in označil najpomembnejše literarne ustvarjalce od Trubarja, Bohoriča in Dalmatina v času reformacije, prek Janeza Svetokriškega v 17. oz. v začetku 18. stoletja do Pohlina, Deva, Kumerdeja, Japlja, Popoviča, Gutsmanna, Vodnika in Kopitarja ob koncu 18. stoletja ter Primca, Jarnika, Čopa, Prešerna in Vraza v prvi polovici 19. stoletja. Pri nekaterih med njimi se je ustavil tudi bolj podrobno, kot pri Trubarju, Dalmatinu, Vodniku in Prešernu, ki naj bi bil "prvi slovenski klasični pesnik" sploh, obenem pa je opozoril na pomen Zoisovega mentorstva in mecenstva, na Kranjsko čbelico in krog Bleiweisovih Novic. V prikazu obdobja od ustanovitve Bleiweisovih Novic do "sodobnosti" je nekaj več pozornosti namenil Lovru Tomanu, Josipini Turnograjski, Antonu Janežiču in Antonu Martinu Slomšku, medtem ko je druge pesnike in pisatelje (med njimi Vilharja, Levstika, Mandelca, S. Jenka, Erjavca, Mencingerja, Jurčiča, Stritarja in Kersnika) navedel le iz imenom. Posebej je omenil tudi v letih 1848/1849 izhajajoče slovenske časopise, izid Wolfovega nemško-slovenskega slovarja leta 1860, ustanovitev Družbe sv. Mohorja, Slovenske matice, Dramatičnega društva in Katoliškega tiskovnega društva ter začetek izhajanja Slovenskega naroda, Slovenskega gosposdarja in Stritarjevega dunajskega Zvona. Simonič je svoj oris slovenske literature vse od začetkov, četudi neuravnoteženo in neenakomerno, zasnoval z vidika celotnega slovenskega prostora, pri čemer se je večkrat bežno ozrl tudi na prekmurske Slovence, na koncu pa še na ljudsko pesništvo in literarni razvoj hrvaških kajkavcev, kar je povzročilo na Hrvaškem nemajhno razburjenje.³⁷

Razmeroma obširno je bilo tudi poglavje o "slovenskih navadah in običajih", ki ga je za Die Slovenen napisal Franc Hubad, Šuman pa je delu dodal še kratko opozorilo na glasbeno in likovno ustvarjalnost na slovenskem ozemlju ter s slovenskega ozemlja izvirajoče znanstvenike. Pri tem je med glasbeniki omenjal Janeza Krstnika Dolarja, Gašparja in Kamila Maška, Benamina in Gustava Ipavca, Miroslava Vilharja, Antona Försterja in Antona Heydricha, med slikarji Dominika Kalina, Simona Grahovarja, Giulia Quaglia, Franca Jelov-

³⁵ Prav tam, str. 111–122.

³⁶ Rutar je ugotavljal, da obsega Simoničev "oddelek" kar "četrtino knjige" in je vsekakor "preobilan, zlasti ako se pomišlja, da je ta sestavek Nemcem in sploh tujcem namenjen, katere ne more zanimati vsaka podrobnost, kakor nas domačine". Gl. Rutar, op. 20, str. 118. Ivan Grafenauer pa je v kritiki Wuttejeve knjige Kärntens Freiheitskampf, v kateri se je Wutte skliceval na Simoniča, zadnjega sploh oz-

načil za bibliografa, ki ni "niti zgodovinar, niti literarni zgodovinar". Gl. Grafenauer, Literarno-zgodovinski spisi, str. 447.

³⁷ Šuman, Die Slovenen, str. 122–172. Za odzive na Simoničevo pisanje na Hrvaškem gl. Rutar, op. 20, str. 118.

ška, Valentina Janšo, Franca Kavčiča, Josip Tominca, Matevža Langusa, Antona Karingerja in Janeza Šubica, od znanstvenikov pa Popoviča, Dolinerja, Kopitarja, Miklošiča, Čizmana, Simona Šubica, Stefana, Strupija in posebej Jurija Vego.³⁸

Knjiga *Die Slovenen* seveda ni bila izvirno strokovno delo, temveč poljudna, širokemu krogu bralcev namenjena kompilacija, ki je temeljila v avtorjem v osemdesetih letih 19. stoletja dostopni literaturi in gradivu. Njeni pisci so na njenih straneh povzemali in predstavljali, kar so o slovenski zgodovini in jezikovnem ter kulturno-zgodovinskem razvoju vedeli in prebrali, hkrati pa tudi, kar je bilo po njihovem mnenju o Slovencih, njihovi preteklosti ter uspehih in neuspehih treba in vredno povedati nemškim in tujim bralcem. Šumanovi Slovenci so v tej luči zanimivo zrcalo poznavanja in razumevanja slovenske zgodovine med tedanjim slovenskim izobraženstvom. Vseeno so po prvih, razmeroma prijaznih odzivih, ki so jih bili deležni ob izidu, na Slovenskem naglo utonili v pozabo. Slovenski zgodovinarji, književni zgodovinarji in jezikoslovci knjige že v naslednjih desetletjih skoraj niso več omenjali, redka in zvečine kratka opozorila nanjo, pa so se praviloma omejevala na njene pomanjkljivosti, vsebinska nesorazmerja in netočnosti. Toda pri tem je bila in vse do prve svetovne vojne ostala za slovenščine nevede bralce v monarhiji in zunaj nje pomembno in marsikje edino s slovenskega vidika napisano referenčno delo. V monarhiji so jo imele skupaj z ostalimi zvezki zbirke Karla Prochaska številne knjižnice (tudi vojaške), nanjo pa so se priložnostno sklicevali ali pa jo kot literaturo navajali tudi nemški strokovnjaki, ki so pisali o habsburški monarhiji, Slovanih in Slovencih (tako pri Francozih Louis Leger in nekateri drugi poznavalci slovanskega sveta, pri Britancih pa Robert William Seton Watson). Prav zato se jo je zdelo zanimivo – kot ilustracijo zgodovinskega obzorja slovenskega izobraženstva v osemdesetih letih 19. stoletja in kot tujcem pred prvo svetovno vojno dostopno referenčno delo – znova nekoliko obširneje priklicati v spomin.

VIRI IN LITERATURA

ČASOPISNI VIRI

- Ljubljanski zvon*, 1882.
Novice, gospodarske, obrtniške in narodne, 1881.
Slovan, 1907.
Slovenski gospodar, 1882.
Slovenski narod, 1881.

LITERATURA

- Bernik, France: *Pisma Frana Levca*, Druga knjiga. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Korespondenca pomembnih Slovencev 4/II, 1971.
 Grafenauer, Bogo: *Struktura in tehnika zgodovinske vede*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 1960.
 Grafenauer, Ivan: *Literarno-zgodovinski spisi*. Ljubljana: Slovenska matica, 1980.
 Janša Zorn, Olga: *Gospodarska in socialna zgodovina v delih Petra Pavla Radiča (Radicsa) – prispevek k zgodovini zgodovinopisja. Gestrinov zbornik* (ur. Darja Mihelič). Ljubljana: Založba ZRC, 1999, str. 301–313.
 Janša Zorn, Olga: *Historično društvo za Kranjsko*. Ljubljana: Modrijan, 1996.
 Kos, Milko: *Pregled slovenske historiografije. Jugoslovanski isticni časopis* 1, 1935, str. 8–21.
 Kos, Milko: *Srednjeveška zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica, 1986.
 Slovenski biografski leksikon 1–4. Ljubljana: Združena gospodarska banka, ZRC SAZU, 1925–1991.
 Stare, Josef: *Die Kroaten im Königreiche Kroatien und Slavonien. Die Völker Oesterreich-Ungarns, Ethnographische und culturhistorische Schilderungen*, Zehnter Band, 2. Hälfte. Wien – Teschen: Verlag von Karl Prochaska, 1882.
 Šedivý, Jan: *Profesorji klasične gimnazije v Mariboru. Časopis za zgodovino in narodopisje*, 6/41, 1970, št. 1, str. 102–118.
 Šuman, Josef: *Die Slovenen. Die Völker Oesterreich-Ungarns, Ethnographische und culturhistorische Schilderungen*, Zehnter Band, 1. Hälfte. Wien und Teschen: Verlag von Karl Prochaska, 1881.
 Zupanič Slavec: *Zvonka: Gregor Voglar – Carbonarius (1651–1717), zdravnik carja Petra Velikega* (<http://vestnik.zsd.si/st2-10/st2-10-649-651.htm>).

³⁸ Šuman, *Die Slovenen*, str. 173–183. Navedenih je bilo seveda še več, tu omenjam le najbolj znane in ugledne med njimi.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Das Buch Josip Šumans und seiner Mitarbeiter *Die Slovenen* (1881)

Der Verfasser weist auf die Abhandlungen von Olga Janša Zorn im Bereich der Geschichte der Geschichtsschreibung in Slowenien im 19. Jahrhundert hin und stellt fest, dass das Interesse für die im 19. Jahrhundert vor allem in deutscher Sprache verfassten historiographischen Texte, das bereits in der Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg bescheiden war, in letzter Zeit noch abgenommen hat. Unter den im 19. Jahrhundert veröffentlichten historiographischen Publikationen, die die slowenische Geschichte behandeln, befanden sich zweifellos Werke nicht nur von dokumentarischer,

sondern auch von fachlich-informativer Bedeutung. Wie sie den damaligen historischen Horizont widerspiegeln, ist noch heute von Interesse. Eines dieser Werke ist das Buch von Josip Šuman und seinen Mitarbeitern *Die Slovenen*, das 1881 in der Sammlung *Die Nationen Österreich-Ungarns* des böhmisch-österreichischen Verlegers Karl Prochaska erschienen ist. Der Beitrag stellt die Sammlung *Die Nationen Österreich-Ungarns* und Šumans Buch sowie kritische Reaktionen darauf vor. Šumans Buch wies zweifelsohne Mängel auf, war aber das erste populärwissenschaftliche und synthetische, zugleich aber fachlich begründete und vom slowenischen Standpunkt verfasste Werk über die Slowenen in deutscher Sprache, auf welches sich in den darauffolgenden Jahrzehnten deutsche und nicht-deutsche Autoren stützten und beriefen, die über Slowenen und Slawen der Habsburgermonarchie schrieben.